

quae, ut ad actum reducatur, eget multiplici saltem patientis mutatione. Qua in re advertit idem sanctus Doctor potentiam proximam esse in causa, ob quam aliquid simpliciter dicitur esse in *potentia* ad aliud: « Illud dicitur esse in potentia ad aliquid, quod potest statim reduci in actum uno motore; sicut non dicimus quod ex terra possit fieri statua, sed ex cupro, quamvis ex terra fiat cuprum¹ ».

XXX. POTENTIA SIMULTATIS—SIMULTAS POTENTIAE. Ea, quae eodem tempore simul esse possunt *actu* in eodem subiecto, dicuntur posse esse simul *potentia simultatis*, puta ambulare et legere. *Simultate* vero *potentiae* dicuntur duo posse esse, quando ad utrumque habetur eodem tempore potentia, sed utriusque potentiae actus eodem tempore in eodem subiecto haberi nequit: Ita ambulans potest stare *simultate potentiae*².

XXXI. PRACTICE—SPECULATIVE³.

XXXII. PRAECEPTUM AFFIRMATIVUM—NEGATIVUM. *Praecepta negativa legis prohibent actus peccatorum*, ac proinde *pertinent ad declinandum a malo. Praecepta affirmativa inducunt ad actus virtutum*, ac proinde *pertinent ad faciendum bonum*⁴. Iam praeepta *negativa virtute includuntur* in praeeptis affirmativis, « quia plus est operari bonum, quam vitare malum⁵ ». Item, omne praeeptum *affirmativum* secum fert praeeptum *negativum*; nam, « cum omne praeeptum affirmativum pro tempore, ad quod obligat, peccatum omissionis inducat, omne autem peccatum sub prohibitione cadat; praeepta affirmativa habent prohibitiones, sicut praeepta negativa, annexas pro illo tempore ad quod obligant, sicut etiam quaelibet affirmatio habet negationem coniunctam⁶ ». Dicitur *pro tempore ad quod obligat*; nam praeepta affirmativa obligant *semper*, sed *non ad semper*; nempe, « praeepto affirmativo praecipitur actus virtutis, ad cuius rectitudinem multae circumstantiae concurrunt, quia bonum consurgit ex

¹ *Ibid.* — ² Vid. *In sensu composito—diviso*, p. 66-67.

³ Vid. *Speculative*, litt. S.

⁴ ²a ²ae, q. XXXIII, a. 2 c.; q. LXXIX, a. 3 ad 3.

⁵ *Ibid.* q. XLIV, a. 3 ad 3.

⁶ *In lib. IV Sent.*, Dist. XV, q. II, a. 1, sol. 4 ad 3.

una et tota causa¹. Unde illud, quod cadit sub praeepto affirmativo, non est pro omni tempore et quolibet modo observandum, sed servatis debitis conditionibus et personarum, et locorum, et temporum; sicut honor parentibus non est exhibendus quolibet tempore, aut loco, aut quolibet modo, sed servatis debitis circumstantiis ». Quo etiam ex capite praeeptum affirmativum a negativo distinguitur, quod *obligare* dicitur *semper et ad semper*: nempe, « per praeepta negativa prohibentur actus vitiorum: illud autem, quod est secundum se vitiosum et peccatum, qualitercumque fiat, est malum, quia contingit ex singularibus defectibus, et ideo illud, quod prohibetur praeepto negativo, a nullo, nec aliquo modo faciendum est² ».

XXXIII. PRAECISIVE—NEGATIVE³.

XXXIV. PRAEDICAMENTA—PRAEDICABILIA. *Praedicamenta*, sive *categoriae*, sunt illae universalissimae classes, ad quas, secundum Aristotelem, res omnes reduci possunt, proindeque exhibent omnia attributa, quae de subiecto praedicari, seu enunciari possunt. Decem ab ipso enumerantur, atque his duobus carminibus includi solent:

Arbor sex servos ardore refrigerat ustos.
Ruri cras stabo, sed tunicatus ero⁴.

Nam quidquid est, aut est *substantia*; aut est in *substantia*, et dicitur *modus* eius, vel *accidens*. Hinc prima *categoria* est *substantia*; reliquae novem sunt varii *substantiae* modi; idest *quantitas*, *relatio*, *qualitas*, *actio*, *passio*, *ubi*, *quando*, *situs*, *habitus*; quae singula per singulas carminum voces significantur. Ratio huiusmodi numeri *praedicamentorum* pendet ex eo quod secundum Aristotelem decem de qualibet re inquiri possunt; nempe: *quid sit*, *quanta*, *qualis*, *quo referatur*, *quid agat*, *quid patiatur*, *ubi sit*, *quando sit*, *quomodo sita*, *quo habitu praedita*⁵. *Praedicabilia* autem sunt quinque notiones maxime

¹ Vid. p. 52.—² *Qq. dispp.*, *De Virtut.*, q. III, a. 2 c.

³ Vid. p. 6.

⁴ S. Isidorus Hispalensis eadem praedicamenta hac enunciatione significavit: « Plena sententia de his ita est: Augustinus magnus praedicator, filius illius, stans in templo, bodie infulatus, praedicando fatigatur »; *Etyimolog.*, lib. II, c. 26.

⁵ Haec eadem praedicamenta recensens Clemens Alex., inquit: « Ex

communes, per quas, veluti per notas quasdam, ostenditur, quomodo res quaevis de quavis re *praedicetur*, seu dicatur et enuncietur. Ipsa sunt: *Genus, species, differentia, proprium, et accidens*. Nam *genus* praedicatur ut pars essentiae communior; ut cum Socrates dicitur *animal: Differentia*, ut pars essentiae peculiaris et propria; ut cum dicitur *rationalis: Species*, tamquam tota essentia; ut cum dicitur *homo: Proprium*, tamquam affectio necessario ab essentia profluens; ut cum dicitur *ridendi et admirandi capax: Accidens*, tamquam affectio extranea et fortuita; ut cum dicitur *albus*. Quod *accidens* dicitur *logicum*, ut distinguatur ab *accidente praedicamentali*, seu *physico*¹. Ex his omnibus patet *praedicamenta* in eo distingui a *praedicabilibus*, quod haec sint modi praedicandi; illa vero res quae praedicantur.

XXXV. POST-PRAEDICAMENTA — ANTE-PRAEDICAMENTA. *Ante-Praedicamenta* sunt quaedam praenotiones ab Aristotele praemissae, ut facilius *praedicamenta* intelligerentur. Continentur tribus definitionibus, duabus divisionibus, et regulis item duabus². *Post-Praedicamenta* sunt quidam modi, qui a *categoria* consequuntur, atque oriuntur ex illarum inter se comparatione. Quinque ab Aristotele numerantur; nempe: *Oppositio, Prioritas, Simultas, Motus, Habitus*³. Quoad *habitus*, adnotamus ipsum, quatenus accipitur pro quadam specie *qualitatis*, pertinere ad quartum *praedicamentum*; quatenus significat modum, quo res ornatur, constituere ultimum *praedicamentum*; quatenus denique innuit modum, quo una res dicitur haberi ab alia,

iis, quae dicuntur absque connexione, alia quidem significant essentiam, alia autem quale, alia vero quantum, alia autem quae referuntur ad aliquid, alia autem ubi, alia vero quando, alia autem situm esse, alia autem habere, alia vero agere, alia autem pati»; *Strom.*, lib. VIII, n. 8. Item, s. Augustinus: « In rebus creatis, atque mutabilibus quod non secundum substantiam dicitur, restat ut secundum accidens dicatur: omnia enim accidunt eis, quae vel amitti possunt, vel minui, ut magnitudines, et qualitates, et quod dicitur ad aliquid . . . et situs, et habitus, et loca, et tempora, et opera, atque passiones »; *De Trin.*, lib. V, c. 4, n. 6.

¹ Vid. p. 7.

² De his vid. Goudin, *Phil. etc.*, t. I, p. 257 sqq., Bononiae 1680.

³ Vid. *ibid.*, p. 369 sqq.

ut cum homo dicitur habere praedium, crumenam, pecuniam etc., esse ultimum *post-paedicamentum*¹.

XXXVI. PRAEDICAMENTALITER — TRANSCENDENTALITER. *Praedicamentaliter* sumitur illud attributum, quod est unum ex decem *praedicamentis*. *Transcendentaliter*, quod seriem *praedicamentorum* excedit, atque omnibus omnino rebus convenit, ut esse *unum, verum et bonum*².

XXXVII. PRAEDICARI IN QUALE — IN QUID — IN QUALE QUID³.

XXXVIII. PRAEDICATIO — DIRECTA — INDIRECTA⁴.

XXXIX. PRAEDICATIO EXERCITA — SIGNATA. *Praedicatio exercita* vocatur ea, in qua adhibetur verbum *est* secundum sui genuinam atque nativam significationem; ut homo est animal. *Signata* appellatur ea, quae fit per haec verba, *significat, dicitur, affirmatur* etc., vel per verbum *est* loco ipsorum positum; ut, hic liber est Virgilius.

XL. PRAEDICATIO INTRINSECA — EXTRINSECA. *Praedicatio intrinseca* obtinet, cum praedicatum re ipsa inest subiecto, sive essentialiter, sive accidentaliter. *Extrinseca*, cum praedicatum subiecto tantum convenit *denominative*, ut paries est visus; animal est genus etc.

XLI. PRAEDICATIO ORDINATA — INORDINATA — PRAETER ORDINEM. *Ordinata* est ea, in qua superior de inferiori praedicatur; ut homo est animal. *Inordinata*, seu *contra ordinem* est ea, in qua inferius dicitur de superiori; ut animal est homo. *Praeter ordinem* est, cum attributum non habet potius rationem superioris, quam subiectum; ut cum Petrus dicitur de seipso; v. g., Petrus est Petrus.

XLII. PRAEDICATIO PER INHAERENTIAM — PER IDENTITATEM. *Praedicatio per inhaerentiam* ea dicitur, qua aliquid de aliquo *concrete* id est ratione suppositi enunciat; e. g., album est musicum. *Per identitatem*, si enunciat abstracte, seu ratione formae, e. g., iustitia est bonitas⁵.

XLIII. PRAENOTIO QUID NOMINIS — PRAENOTIO AN SIT. *Praenotiones* appellari solent ea, quae ante solutionem alicuius quaestionis cognoscere oportet. Iam *praenotio quid nominis* est ea, qua cognoscitur quid significet nomen subiecti, de quo agitur. Hinc ipsa respondet definitioni, quam

¹ Vid. quae diximus p. 157-158.

² Vid. *Categorice—Transcendentaliter*, p. 58.

³ Vid. p. 174-175.—⁴ Vid. *Directe—Indirecte*, p. 96-97.

⁵ Vid. s. Bonav., *In lib. I Sent.*, Dist. XXXIII, a. 1, q. 3. *resol.*

Logici definitionem *nominis* appellare solent. *Praenotio an sit* est ea, qua subiectum an existat, vel possit existere, cognoscitur. *Praenotio nominis*, ut monet s. Thomas¹, praecedit *praenotionem an sit*. Non enim cognosci potest de aliquo, an sit, nisi prius intelligatur, quid significetur per nomen.

XLIV. PRAENOTIO CIRCA AFFECTIONES—PRAENOTIO CIRCA PRINCIPIA. *Praenotio circa affectiones* est non qua affectiones, de quibus quaestio est, subiecto inesse cognoscitur, siquidem haec cognitio per demonstrationem comparatur, ac proinde praecedere illi nequit; sed est illa, qua tantum cognoscitur quid earum nomina significant; si enim id nos lateret, investigare non possemus, an illa subiecto insint. *Praenotio circa principia* est ea, qua cognoscitur veras esse demonstrationis praemissas².

XLV. PRIMARIUM—SECUNDARIUM. Dicuntur 1° de fine³, 2° de obiecto alicuius scientiae; atque obiectum *primarium* est illud, quod *directe*; *secundarium*, quod *indirecte* a scientia intenditur⁴. 3° De conceptibus mentis; ex quibus *primarius* est ille, qui respicit rei essentiam; *secundarius*, qui respicit ea quae sunt extra essentiam; vel *primarius* est ille, quo *primo et principaliter*; *secundarius*, quo *ex consequenti* aliquid intelligitur. E. g., « Angelus non potest in propria natura plura intelligere primo et principaliter; sed bene potest intelligere plura ex consequenti, ut habent ordinem ad unum intelligibile⁵ ».

XLVI. PRIMO INTENTIONALITER — SECUNDO INTENTIONALITER⁶.

XLVII. PRIMUM IN OMNI GENERE—IN ALIQUO GENERE. Illud est a quo, et ad quod sunt omnia, nempe solus Deus. Istud dicitur id, quod tantum in aliqua entis ratione est primum, v. g., sol in genere astrorum, quae ad systema solare pertinent; vel est nobilior, e. g., aurum in genere metallorum etc.

XLVIII. PRINCIPIATUM — EFFECTUS⁷.

¹ *I Poster.*, lect. II.

² De his *praenotionibus* vid. Sinseverino, *Elem. seu Inst. Phil. Christ.*, vol. I, *Log.* pars II, c. III, a. 1, p. 136-140, Neapoli 1876.

³ Vid. p. 123.—⁴ Vid. p. 96.

⁵ *Qq. disp.*, *De Pot.*, q. IV, a. 2 ad 9.

⁶ Vid. p. 180.—⁷ Vid. p. 59.

XLIX. PRINCIPIUM — CAUSSA¹.

L. PRINCIPIUM ESSENDI—PRINCIPIUM COGNOSCENDI. *Principium essendi*, seu *rei*, est id, ex quo aliud est. *Principium cognoscendi* est illud, per quod res ignotior cognoscitur, vel cognosci potest². Quocirca *primo natura*, et *primo cognitione* respondent.

LI. PRINCIPIUM ORIGINALI—INITIALE. Sunt duae species *principii essendi*. *Principium originale*, seu *originationis* dicitur illud, a quo aliquid procedit re ipsa idem cum suo principio. *Principium initiale* est illud, a quo aliquid procedit ita ut incipiat esse. Hinc in *Divinis*, ut s. Bonaventura inquit, « secundum quod principium dicitur originaliter, sic Filius tam quantum ad esse, quam quantum ad durationem, habet principium, quia utrumque habet ab alio: Si autem principium dicatur initium, sic dico, quod nec habet principium essendi, nec durandi. Primum principium non aufert rationem aeterni, secundum vero sic³ ».

LII. PRINCIPIUM COMPLEXUM — INCOMPLEXUM. Sunt duae species *principii cognoscendi*. *Incomplexum* est prior ille conceptus, in quo posterior includitur. Hoc modo essentia corporis est principium, in quo continentur eius impenetrabilitas, divisibilitas etc. Vocatur autem *incomplexum*, quia non complectitur affirmationem aut negationem. *Principium complexum* est propositio affirmata, aut negata, quae nos ducit in cognitionem alterius.

LIII. PRINCIPIA COMMUNIA—PRINCIPIA PROPRIA. Spectant etiam ad principia *cognitionis*. *Propria* ea sunt, quae circa materiam et affectiones uniuscuiusque scientiae peculiare versantur. Ex. gr., principia propria arithmeticae sunt ea, quae ad quantitatem discretam; et principia propria geometriae sunt illa, quae ad quantitatem continuam pertinent. *Communia* vero audiunt illa, quae non respiciunt aliquod peculiare subiectum scientiae, sed omnibus subiectis scientiarum inserviunt. Ex. gr., hoc principium: Si ab aequalibus aequalia demas, ea, quae remanent, aequalia sunt, non est *proprium* alicuius scientiae, sed in omnibus usum habet. *Principia propria* nuncupantur etiam *circa quae*; nam materiam continent, circa quam

¹ Vid. p. 58-59.—² Vid. p. 222.

³ In *lib. I Sent.*, Dist. IX, a. I, q. 3 *ad arg.*

demonstratio versatur; *communia* vero appellantur *ex quibus*, quia regulas continent, per quas demonstratio efficitur. Patet autem principia *communia* sine ulla demonstratione nobis innotescere, alioquin omnium existiarum principia non essent. *Propria* vero id solum expostulant, ut in ea scientia, cuius principia sunt, non demonstrantur, alioquin non essent ipsius scientiae principia, sed conclusiones.

LIV. PRINCIPIA COMPOSITIONIS—GENERATIONIS. *Principia generationis* corporis naturalis, sive, ut loquuntur, *in fieri*, ea dicuntur, sine quibus nec esse, nec concipi potest corporis naturalis generatio. Cum autem generatio sit mutatio substantialis¹, tria sunt eius principia, videlicet *materia*, seu res, quae transit ad novum esse; *forma*, seu terminus, ad quem fit transitus; *privatio*, seu terminus, ex quo fit transitus; nam ut materia possit aliquod novum esse acquirere, opus est ut illo careat, et simul ad illud habendum naturaliter sit comparata; id quod nomine *privationis* designatur. *Principia compositionis* corporis naturalis, sive *in facto esse*, illa dicuntur, ex quibus insitis corpora naturalia constant. Haec sunt, ut satis alibi explicatum est², *materia* et *forma*; siquidem, cum corpus iam sit generatum, seu in novam formam transierit, non amplius in eo inveniri potest *privatio*, seu carentia illius formae, ut dum materia ligni facta est ignis, cessat in ea *privatio* ignis.

LV. PRINCIPIA—ELEMENTA. *Elementa* a *principiis*, quae corpora naturalia constituunt, in eo differunt, quod *principiis* priora non dantur, atque ex iis quodlibet corpus constituitur. *Elementa* autem ex his principiis, quae sunt, uti diximus, *materia* et *forma*, conflantur, ac proinde sunt, corpora, quae tamen in alia non resolvuntur, et in quae alia corpora resolvuntur³; e. g., hydrogenium et oxygenium sunt elementa aquae. Unde elementa dicuntur *aliquid primum et simplex in genere causae materialis*⁴, atque *corpora simplicia*, nempe *in quibus non est compositio, nisi materiae, et formae*⁵.

¹ Vid. p. 207.—² Vid. p. 127-128.

³ In lib. III *De Coelo*, lect. VIII.

⁴ *Qq. dispp.*, *De Pot.*, q. X, a. 1 ad 9.

⁵ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 23.

LVI. PRINCIPIA IN HABITU—IN ACTU. Huiusmodi distinctio locum habet quoad principia *logica* seu *sylogistica*. Porro principia *in habitu* sunt ea, quae syllogismos regunt, ipsos tamen non ingrediuntur; e. g., *ea, quae conveniunt uni tertio, conveniunt inter se*. *In actu* sunt ipsae praemissae, ex quibus conclusio infertur.

LVII. PRINCIPIUM QUOD—QUO—PROXIMUM—REMOTUM¹.

LVIII. PRIORITAS TEMPORIS—NATURAE—ORIGINIS—COGNITIONIS. *Prioritas temporis* ea est, qua unum alteri antecedit duratione; quo modo Aristoteles est prior Cicerone; bellum Thebanum prius est Troiano. Ubi advertendum est alia ratione aliquid dici *prius* quoad praeteritum, quam quoad futurum tempus; nam in tempore praeterito priora sunt quaecumque a tempore, quod iam instat, longius absumunt; e contrario, quoad tempus futurum, quae propiora sunt tempori quod instat, ut hodiernus dies prius est crastino, crastinus perendino. *Prioritas naturae* late et stricte accipitur. *Late* sumta vocatur etiam *prioritas secundum subsistendi consequentiam*, atque est inter ea, quorum uno posito, alterum infertur, sed non e contrario, si hoc est, sequitur illud esse. Hoc modo id, quod est superius, est prius inferiori, nam posito inferiori, sequitur superius; non contra; nam si dicas: est homo, recte inferes, ergo animal; at si dicas: est animal, non potes inferre, ergo homo². « Illud, inquit Card. Toletus, dicitur prius, a quo non convertitur subsistendi consequentia, idest id, quod ab aliis infertur, quod tamen non infert; ut unum est prius duobus; quia si duo sunt, unum est; non tamen si unum est, duo sunt; et sic universaliter omnia superiora suis inferioribus hoc modo priora dicuntur³ ». *Prioritas naturae stricte* sumta est illa, per quam aliquid, etsi extet cum alio in eodem instanti reali, tamen est eiusmodi, ut ab ipso alterum quoad existentiam pendeat. Ita sol est *natura* prior sua luce, ignis suo calore, et generatim omnis causa est prior suo effectu⁴. *Prioritas originis* dicitur illa, per quam quidpiam ita sit, ut aliquid ab ipso exoriatur, licet hoc neque tempore sit posterius, neque na-

¹ Vid. *Quod—Quo*, litt. Q.

² Vid. s. Thom., *Quodlib.* IV, a. 24, 16.

³ *Comment. in univ. Log. Arist.*, c. XII.

⁴ Vid. p. 74.

turam dependentem accipiat. Haec postrema *prioritas*, quam aliqui Theologi non *prioritatem*, sed *ordinem* melius vocant, sufficit ad rationem *principii*¹. Hinc in *Divinis* ordine tantum originis Pater est *prior* Filio, et uterque Spiritu Sancto, nam « licet principium secundum rationem nominis a prioritate sumatur, non tamen imponitur ad significandum prioritatem, sed originem² ». Denique cognitione *priora* sunt quae diximus *principia cognoscendi*, nempe dicuntur ea, ex quibus iam cognitio ad aliorum, quae nos latebant, cognitionem devenimus.

LIX. PRIORITAS PERFECTIONIS—GENERATIONIS. *Prius* generatione est quod prius fit, ut animal est homine prior secundum generationem. *Prius* perfectione idem est ac nobilium esse, uti homo in comparatione ad animal³. Ex eo autem, quod generatio ab imperfecto ad perfectum procedit, sequitur perfectiora esse posteriora generatione⁴. Unde « non oportet, quod omne, quod est prius, sit perfectius⁵ ».

LX. PRIUS IN INTENTIONE—IN EXECUTIONE⁶.

LXI. PRIUS NATURA, SIVE ABSOLUTE—PRIUS COGNITIONE, SIVE QUOAD NOS. Haec distinctio ex alia n. LVIII allata patescit. Hic sequentia monere censemus: 1° *Prius natura* est etiam *notius natura*; nam cum ratio, ob quam res cognoscitur, sit ipsa eius obiectiva realitas, manifestum est id, quod aliud *natura* praecedat, magis cognosci posse, quam illud, cui praecedat. 2° *Prius quoad nos* est etiam *notius nobis*, quia ex eo quod est prius *secundum nos*, pervenimus ad notitiam eius, quod est prius *natura*, 3° Id quod est *prius*, seu *notius natura* non semper est prius *quoad nos*, idest *notius nobis*; neque vicissim id quod est *prius*, idest *notius nobis*, est *prius natura*, seu *notius natura*. E. g., Deus est *notior natura*, at non *notior nobis*. E contrario mundus est *notior nobis*, at non *notior natura*. A recentibus Philosophis *primum natura*, *ontologicum*; *primum quoad nos*, *psychologicum* nuncupatur. Hinc facile

¹ Vid. p. 59, et p. 243.

² *De Pot.*, q. X, a. 1 ad 10. Et alibi: « In Divinis Personis non est nisi ordo, secundum quem, ut Augustinus dicit, non est alter prior altero; sed est alter ex altero »; *Opusc. Contr. errores Graec.*, c. 11.

³ Vid. p. 243. — ⁴ Vid. p. 153, et p. 227.

⁵ *In lib. III Sent.*, Dist. XXVII, q. 1, a. 4 ad 2.

⁶ Vid. *Ordo intentionis—executionis*, p. 242.

est colligere *primum ontologicum* cum *psychologico* non semper convenire. Haec omnia magis illustrant distinctionem: *Notius nobis—Notius natura* alibi assignatam¹.

LXII. PRIVATIO SIMPLEX—PRIVATIO NON SIMPLEX. *Privatio simplex*, seu *pura* habetur, cum nihil superest de habitu opposito, ideoque consistit quasi in *corruptum esse*. Hoc modo mors est privatio vitae, et tenebrae sunt privatio luminis. *Privatio non simplex* est ea, quae retinet aliquid de habitu opposito, ideoque magis consistit in *corruptum*, quam in *corruptum esse*. Huiusmodi est aegritudo; per hanc enim non ita destruitur humorum proportio, ut nihil eius remaneat, alioquin non remaneret animal vivum: « Duplex est privatio: quaedam, quae consistit in privatum esse; et haec nihil relinquit, sed totum aufert; ut caecitas totaliter aufert visum, et tenebrae lucem, et mors vitam. Et inter hanc privationem, et habitum oppositum non potest esse aliquod medium circa proprium susceptibile. Est autem alia privatio, quae consistit in privari: sicut aegritudo est privatio sanitatis, non quod tota sanitas sit sublata, sed quod est quasi quaedam via ad totalem ablationem sanitatis, quae fit per mortem² ». Hoc modo, subdit sanctus Doctor, « malum est privatio boni, quia non totum bonum aufert, sed aliquid relinquit³ ».

LXIII. PROCESSUS COMPOSITIVUS—RESOLUTIVUS. Ille fit a causa ad effectum, ideoque aequivalet demonstrationi *propter quid*; et dicitur *compositivus*, quia intellectus per illum *componit* effectum cum causa. Iste fit ab effectu ad causam, atque proinde idem est ac demonstratio *quia*⁴; et dicitur *resolutivus*, quia per illum intellectus causam in effectum resolvit. Processus *compositivus* appellatur etiam *via inventionis*, quia intellectus a cognitione effectus proficiscens ad cognitionem causae pervenit, ob idque causam per effectum *invenit*. Processus autem *resolutivus* vocatur *via iudicii*, quia intellectus ex causa per effectum eius comperta proficiscens, penitentiorem cognitionem effectus acquirit, atque ita de natura effectus per causam iudicat. « Secundum viam inventionis, ait s. Thomas, per res temporales in cognitionem devenimus aeternorum, secundum illud A-

¹ Vid. p. 222-223.

² 1^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 8 ad 1, et q. LXXIII, a. 2 c.

³ *Ibid.*, q. XVIII, loc. cit.—⁴ Vid. p. 94.

postoli ad Rom. I: *Invisibilia Dei per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur*. In via vero iudicii, per aeterna iam cognita de temporalibus iudicamus, et secundum rationes aeternorum temporalia disponimus¹ ». Hinc patet viam *inventionis* et *compositionis* viae *iudicii* et *resolutionis* praecedere, quia mens humana de natura effectus per notionem causae iudicare non potest, nisi antea ipsam causam per effectum *invenerit*. Quare s. Bonaventura aiebat: « Quod est primum in componendo est ultimum in resolvendo² ». Et B. Alb. M.: « In via resolutionis ultimum efficitur primum, et e converso; resolutio enim est compositi in simplicia, et posterioris in prius, et causati in causam³ ».

LXIV. PRODUCTIO PER DEFECTIONEM—PER PROTENSIONEM—PER DERIVATIONEM. « Per defectionem producitur aliquid de materia per formae praeeistentis corruptionem, sicut ex grano frumenti herba. Per protensionem producitur aliquid per praeeistentis formae permanentiam, et inductionem formae artificialis, sicut vas fit de argento. Per derivationem, quod producitur per praeeistentis formae permanentiam sola locali mutatione, ut rivus ex fonte, et lacus ex rivo⁴ ».

LXV. PRO GENERIBUS SINGULORUM—PRO SINGULIS GENERUM. In universali enunciatione sumitur subiectum *pro singulis generum*, cum significat omnia, et singula individua, quae in se complectitur; e. g., in hac propositione: Omne animal est mortale, subiectum accipitur *pro singulis generum*; singula enim animalia cuiuscumque speciei sunt morti obnoxia. *Pro generibus singulorum* vero, cum non omnia individua significat cuiusdam generis, aut speciei, sed quaedam omnium specierum, aut generum; e. g., in hac enunciatione: Omne animal fuit in arca Noe, subiectum accipitur *pro generibus singulorum*, nam designat non singula animalia, sed aliqua singularum specierum in arca noetica fuisse⁵.

¹ I, q. LXXIX, a. 9 c.

² In lib. IV Sent., Dist. XXII, a III, q. I ad arg.

³ In Poster., lib. I, tract. II, c. 3. Vid. p. 214.

⁴ S. Bon., In lib. I Sent. Dist. XVIII, dub. 4.

⁵ Vid. s. Thom., I, q. XIX, a. 6 ad 1. Ita etiam s. Augustinus illa verba Ps., *Ad Te omnis caro veniet*, docet intelligenda esse *pro ge-*

LXVI. PROGNOSTICUM—COMMEMORATIVUM—DEMONSTRATIVUM. Signum, quod aliquid futurum, *prognosticum*, seu *praenunciativum*; quod aliquid praesens, *demonstrativum*; quod aliquid praeteritum significat, *commemorativum* appellatur. Hoc modo Sacramenta novae legis dicuntur esse signa *praenunciativa* gloriae; *demonstrativa* gratiae, *commemorativa* Passionis Christi: « Sacramenta novae legis tria significant, scilicet causam primam sanctificantem, sicut baptismus mortem Christi, et quantum ad hoc sunt signa rememorativa. Item significant effectum sanctificationis, quam faciunt; et haec significatio est eis principalis; sic sunt signa demonstrativa . . . Item significant finem sanctificationis, scilicet aeternam gloriam; et quantum ad hoc sunt signa prognostica¹ ».

LXVII. PROPORTIO GEOMETRICA—AEQUALITAS ARITHMETICA².

LXVIII. PROPORTIO HABITUDINIS—ENTITATIS. *Proportio habitudinis* est ordo unius ad alterum, ratione eorum convenientiae ad se invicem; e. g., intellectus ad intelligibile, et vicissim; vel animae rationalis ad corpus. Talis est etiam *proportio* creaturae ad Deum, quatenus creatura se habet ad Deum, ut effectus ad causam, atque ut potentia ad actum. Unde fit ut intellectus creatus, licet finitus, possit tamen esse *proportionatus* ad cognoscendum aliquo modo Deum³. *Proportio entitatis*, quae dicitur etiam *secundum commensationem*⁴, est ordo unius ad alterum ratione sui esse; e. g. proportio duorum hominum ad se invicem ratione humanitatis⁵.

LXIX. PROPORTIO—PROPORTIONALITAS⁶.

neribus singulorum: « Omnis caro, dixit, omnis generis caro: ex omni genere carnis venietur ad Te. Quid est, ex omni genere carnis? Numquid venerunt pauperes, et non venerunt divites? Numquid venerunt humiles, et non venerunt sublimes? » etc.; *Enarr. in Ps. LXIV*, n. 3; vid. p. 2.

¹ In lib. IV Sent., Dist. I, q. I, a. 1, sol. 1 ad 4.

² Vid. *Iustitia commutativa—distributiva*, p. 180, necnon, *Aequalitas aequiparantiae—proportionis*, p. 108-109.

³ Vid. s. Thom., I, q. XII, a. 1 ad 4; cf p. 229, et effatum, quod paulo post explicabimus, *Proportio non est inter finitum, et infinitum*.

⁴ *Qq. dispp., De Pot.*, q. VI, a. 7 ad 6.

⁵ *Op. cit., De Ver.*, q. VIII, a. 1 ad 6.

⁶ Vid. *Analogia proportionis—Analogia proportionalitatis*, p. 16-17.

LXX. PROPOSITIO DE TERTIO — DE SECUNDO — DE PRIMO ADIACENTE. *Propositio de tertio adiacente* ea dicitur, quae formam sive copulam, et materiam, sive terminos expressim exhibet; puta, Petrus est homo. *De secundo adiacente* vocatur ea, in qua verbum per se solum attributum cum copula denotat; ut, homo est, Caius dormit. *De primo adiacente* appellatur ea, in qua in uno verbo latent subiectum, attributum et copula; cuiusmodi sunt illa tria Caesaris verba: *Veni, vidi, vici*; quae tres integras propositiones in se includunt.

LXXI. PROPRIE—ALIENANTER. *Alienanter* sumitur vox, cui adiungitur particula, quae destruit propriam eius significationem. E. g., homo pictus *alienanter* dicitur homo. *Proprie*, cum secundum communem significationem usurpatur¹.

LXXII. PROPRIE EX PARTE SUBIECTI—EX PARTE PRAEDICATI. Aliquid alicui *proprie ex parte subiecti* convenire dicitur, quod illi soli, et non alii convenit. *Ex parte autem praedicati*, cum istud puro et vero sensu acceptum, ita ut nihil extraneum ei permisceatur, subiecto convenit, quo modo « verum aurum dicimus esse, quod est extraneo impermixtum ». Priori ratione esse non dicitur *proprie* convenire Deo, quia convenit etiam creaturis; altera ratione « esse dicitur *proprie* convenire Deo, quia non habet admixtionem Divinum Esse alicuius privationis, vel potentialitatis, sicut esse creaturae² ».

LXXIII. PROPRIETAS PHYSICA—LOGICA. *Proprietas physica*, seu *realis* est ea, quae consequitur essentiam, ut calor summus consequitur ignem, libertas hominem etc. *Proprietas logica*, seu *attributalis* est quaedam notio, quae mente tantum ab essentia distinguitur, et ipsam consequitur. Sic *infinitas* dicitur *proprietas* essentiae Divinae; mortalitas dicitur *proprietas* viventis etc., non quod ista sint aliquid distinctum a rebus, quarum dicuntur proprietates, sed quia sunt quaedam notiones, quas intellectus noster distinguit ab essentia, et ipsi tribuit velut eiusdem appendices.

LXXIV. PROPRIUM LATE—STRICTE ACCEPTUM. *Proprium stricte acceptum* definitur: Notio universalis, quae speciei

¹ Vid. *Suppositio—Alienatio*, litt. S.

² In *lib. I Sent.*, Dist. VIII, q. I, a. 1 ad 1.

naturam iam constitutam necessario consequitur, et per eam praedicatur de pluribus differentibus numero. Hoc modo constituit quartum *praedicabile*, atque convenit omni speciei, soli, et semper. E. g., proprium est homini esse risibilem, enti intelligentia praedito esse liberum¹ etc. Late vero accipitur pro eo, quod soli speciei accidit, sed non toti, ut esse medicum accidit soli homini, neque tamen quilibet homo est medicus; vel quod toti speciei accidit, sed non soli, ut esse bipedem convenit quidem omnibus hominibus, non tamen solis; vel quod soli et toti speciei accidit, sed non semper, ut canescere convenit quidem omnibus et solis hominibus, non tamen quavis aetate². *Proprium stricte* sumtum appellatur a s. Bonaventura *proprium simpliciter*; late sumtum autem *proprium alicui*³.

LXXV. PULCRUM — BONUM. Tam ad *pulcri*, quam ad notionem *boni* pertinet ut in eis quiescat appetitus. Differt tamen *pulcrum a bono ratione*; nam ad *pulcrum* spectat, ut in eius aspectu, seu cognitione propter partium proportionem, quam praesefert, quiescat appetitus. « Pulcritudo, inquit s. Bonaventura, consistit in pluralitate, et aequalitate, sicut dicit Augustinus in *lib. de vera Relig.* c. 30⁴ ». Unde illi sensus praecipue respiciunt pulcrum, qui maxime sunt *cognoscitivi*, visus nempe, et auditus; dicimus enim *pulcra* visibilia et *pulcros* sonos, non autem *pulcros* sapes, aut odores. « Et sic patet quod pulcrum addit supra bonum quemdam ordinem ad vim cognoscitivam, ita ut bonum dicatur id, quod simpliciter complacet appetitui; pulcrum autem dicatur id, cuius ipsa apprehensio placet⁵ ».

¹ De hoc *proprio* loquens s. Augustinus, inquit: « Sunt alia quaedam, quae iam cadere in feras non videntur, nec tamen in ipso homine summa sunt, ut iocare et ridere. Quod humanum quidem, sed infimum hominis iudicet quisquis de natura humana rectissime iudicet »; *De lib. arb.*, lib. I, c. 8.

² Vid. *Accidens speciei—individui*, p. 8.

³ In *lib. II Sent.*, Dist. XVI, a. I, q. 3 *resol.*

⁴ In *lib. II Sent.*, Dist. IX, *Expos. text.* « Pulcritudo consistit in concinna membrorum compositione, ex se efflorescentem gratiam obtinens »; s. Basil., *Hom. in Ps. XLIV.*

⁵ 1^a 2^{ae}, q. XXVII, a. 1 ad 3.